

Ametipost kui indulgents

Arhitektide liit on kasvanud ja muutunud koos ühiskonnaga, aga eesmärk on saja aasta vältel olnud ikka üks: luua ehitatud keskkond, mille üle saab uhke olla.

MARGIT MUTSO

Viisteist aastat tagasi tegime koos Peeter Brambati ja Pille Epneriga filmi arhitektide liidu sünnist, ajaloost ja tegemistest. See pidi esilinastuma liidu 85. tegevusaastat tähistaval galal, kuid pärast paari minutit hakkas tehnika tõrkuma. Film maandus lausahtlisse ning ununes sinna kuni eelmise aastani, mil liidu juhid hakkasid mõtisklema, kuidas tähistada organisatsiooni juubelit. Otsisime linatõlme tolmukihi alt välja, liit tellis sellele lisaks värsket lõigu viimase viieteistkümnenda aasta ettevõtmiste kohta ning õige pea on film valmis esilinastuks.

Olen selle filmi tegemise käigus vaadanud tunde filmimaterjali, valinud teemasid, mis võiksid olla perspektiivpildiskil olulised, tuletanud meelde aega, kui olin ise liidu tegemistes aktiivne, ning mõtisklenud liidu kohta üle viimasel sajalt aastal. Eks liit ole kasvanud ja muutunud koos ühiskonnaga, aga eesmärk on olnud suures pildis ikka üks: luua kodumaal ehitatud keskkond, mille üle saab olla uhke. Läbi ajaloo on liitu painanud ikka samad küsimused. Kuidas suunata klient tellima head arhitektuuri? Mida teha, et riik oleks eratellijale eeskuju, et omavalitsused kaasaksid ruumiloomesse spetsialiste, et peetaks oluliseks arhitektuuri ja linnaruumi kvaliteeti?

Eilsest tänasesse päeva

1921. aasta 8. oktoobril kogunes 15 eesti arhitekti, et asutada Eesti Arhitektide Liidu eelkäija Eesti Arhitektide Ühing. Ühingu esimeheks valiti Eugen Habermann ja sellest ajast saati on olnud arhitektide ühishääl ühiskonnas kuuldav: kord jõulisemalt, siis jälle vaiksemalt, sõltuvalt ajast. Nõukogude ajal tulid suunised liidu tegevuse korraldamiseks ülaltpoolt, ehituskomiteest. Sealtkaudu määrati esimees, anti raha tegevuseks, jagati liidu kaudu hüvesid ning arhitektid olid seeläbi ka üsna taltsad, kuid mitte päris vait. Ühel hetkel hakkas noorte meeste veri vemmeldama, 20 aastat riigi ladviku soosingul liitu juhtinud Mart Port tõugati troonilt ning väljaütlemised linnaruumi teemadel – laiuvate paneelrajoonide ja ajaloolise keskkonna hävitamise vastu – muutusid tavatult valjuks.

Pärast Eesti iseseisvuse taastamist on arhitektide liidu roll riigis järjepanu kasvanud ning sellelt ka oodatakse

järjest rohkem. Algusaastad ei olnud aga arhitektidele sugugi kerged. Üheksakümnendate lõpul oli majanduslikku raskesse sattunud organisatsiooni eksistents küsimärgi all. Liit, millele nõukogude võim oli taganud raha ja ruumi, pidi hakkama turuhinnaga töökohta rentima. Liikmed püüdsid aga kohaneda uue kapitalistliku elukorraldusega, olid hõivatud oma firma loomise ja ülalpidamisega. Huvi nõrgenenud liidu vastu vähenes, sellega koos ka toetus liidule ning lõpuks oli päevakorral küsimus – kellele seda liitu üldse vaja on? Kehvast seisust tuldi siiski välja: riigis loodi loomeliitude toetuseks kultuurkapital ning arhitektide liidu jõud on sellest ajast vaid tugevnenud.

Tõsisem läbimurre tuli 1998. aastal, kui liidu esimehe koha võttis vastu arhitekt Kalle Vellevoog. Just nimelt võttis vastu, mitte et valiti. Jah, formaalselt on liidu juht üldkogu valida, aga tegelikult ei ole see sugugi selline koht, kuhu on suur trügimine. Meenub vaid üks kord viimase 20 aasta jooksul, kui esimeheks kandideeris kaks inimest: 2008. aastal Ike Volkov ja Inga Raukas. Ike Volkov võitis ühe häälega (olin tookord hääle lugejate hulgas), mille – nagu hiljem selgus – oli talle andnud Inga Raukas. Eks seegi näita, et liidu juhi amet ei ole sugugi nii ihaldusväärne. Teiselt poolt on arhitektid väga nõudlikud, isegi pretensioonikad: liidu juht peab olema silmapaistev, ilma n-ö plekkideta, arhitekt, keda eelkõige oma ringkonnas austatakse, aga veel parem, kui tuntakse ka laiemalt. Seepärast ongi saanud tavaks, et juhatus teeb eelnevalt valiku ja veenmistöö ning tavaliselt asub juhi kohale kandideerima juba välja valitud n-ö ohver.

Astusin liitu 1999. aastal toonase juhi Vellevoog õhutusel. Siinkohal üks naljakas seik: ütlesin liidu esimehele, et kui ta tahab, et noored liitu astuksid, siis tehku vähemalt üks korralik liidu pidu. Ja pidu tuli! Kuna raha nappis ja peoruume rentida ei jõutud, siis räägiti ära poolikute ehitiste omanikud ning aastalõpupidu peeti poolvalminud suurehitistes. Need olid ägedad peod, liit tõusis taas pildile ja selle populaarsus kasvas noorte seas hüppeliselt. Oluline osa oli tookord ka võistlustel, mis olid vahepeal, enne

kutsekvalifikatsiooni andmise korraldamist, tihti avatud vaid liidu liikmetele.

Liit ja avalikkus

2004. aastal, kui minust sai liidu esimees, olin 38aastane arhitekt, kahe väikse lapse ema. Meil oli abikaasa Madis Eegiga oma väike arhitektuurbüroo ning kui tuli ettepanek võtta selle kõrvale veel juhtida 370 liikmega organisatsioon, ei olnud otsust teha lihtne. Samal ajal käis meil veel kodumaja ehitus Õle tänaval, mis tähendas, et Madis oli suure osa ajast sellega hõivatud. Esimeheaeg kujuneski päris keeruliseks. Vahel oli tunne, et hommik hakkab peale enne õhtu lõppu, omandasin oskuse tegeleda korraga mitme asjaga ning mõelda samal ajal mitut mõtet. Hiljem hakati sellist elustiili kutsuma rööprähklemiseks, tol ajal polnud veel sellist sõna. Kui n-ö juhe hakkas päris kokku jooksuma, oli mul varuks üks nipp: võtsin suvalises kohas kotist raamatu ja keskendusin ühele juhulikule lõigule. Aitas alati! Võrreldes tänasega, kus liidul on hästitoimiv büroo, mida juhib liidu direktor ning esimehe kõrval on rida tasustatud aseesimehi ja töögrupe, kelle vahel on töökohustused ära jaotatud, oli seitseteist aastat tagasi liidu esimees üsna üksik. Eestseisus ja kaks aseesimeest pühendasid liidule aega vastavalt oma südametunnistusele ja polnud harvad juhtumid, kus eestseisuses puudus otsuste langetamiseks kvoorum ja aseesimehed ei võtnud lihtsalt toru.

Aga põnev oli ka! Tagantjärele tundub, et ei olnud hetkegi, mil poleks olnud päevakorral mõnd ühiskonda erutavat arhitektuuriteemat: linnahalli lammutamise plaan ja selle asemele elamukvartali kavandamine, Sakala keskuse müümine erakätesse, selle lammutamine ning arendaja kõrvalepõiklemine võistlustulemusest, Eesti Rahva Muuseumi võistlus, mille tulemus ajas marru nii mõnegi eestimaalase, hobupeldiku lähetamine Veneetsia arhitektuuribiennaalile jne. Eesti astus sel ajal Euroopa Liitu ning ka meie arhitektuuri ja siinsete võimaluste vastu hakati tundma järjest rohkem huvi. Lisaks liidusisesed mured ja probleemid: kes

rikub autoriõigusi, kes ei maksa liidu maksu jms. Liit hakkas 2005. aastal korraldama ka eurodirektiiviga nõutud kutsekvalifikatsiooni andmist – seegi tekitas esialgu palju paksu verd. Aegajalt helistas ka mõni hätta jäänud vanem liige, kes otsis liidult tuge.

Tegin tookord kõik selleks, et liidu tegevust märgataks, et oleksime ühiskonna huviorbiidis. See paistis olevat lausa hädavajalik, sest arhitektuurist kirjutati ja räägiti tol ajal väga vähe. Enamasti ei saadud üldse aru, mis tööd arhitekt teeb või mis osa võiks olla tal linna-keskkonna kujundamisel, veel vähem mõisteti liidu tegevust ja seisukohti. Kirjutasin palju ajalehes, kalambuuritsin, esitasin teinekord üsna piiripealseid süüdistusi linnavalitsuse ja riigijuhtide aadressil jne. See töötas. Ajakirjanduse huvi arhitektuuriteemade vastu oli juba nii suur, et ärkasin mõnel hommikul ajakirjaniku kõne peale ja andsin intervjuu otse voodist, silmi avamata. Helistati iga vähegi arhitektuuri puudutava teema puhul ja küsiti, mida liit asjast arvab. Ega liidul olnud alati arvamust kujundatud. Võtsin siis viis minutit aega, helistasin läbi aseesimehed ja mõne eestseisuse liikme ning kujundasime kiirelt oma seisukoha. Pidasin väga oluliseks, et liit kiirelt reageeriks, oma seisukohaga välja tuleks ja selle selgelt esitaks. Muidugi ei meeldinud see kõigile. Tulid vastulaused, süüdistused, aga see andis omakorda võimaluse neile vastata. Mis seal salata, tekkis lausa hasart: hommikul lugesin, mis vastaspool kirjutab, broneerisin järgmise lehte ruumi ja andsin vastulöögi. Teema kogus tuure, see korjati üles ka televisioonis ja raadios ning lõpuks võttis käivitunud protsess päris võhmale. Aga ma olen ka praegu seda meelt, et see oli vajalik. Ajakirjanduse kaudu sai arhitektide sõna järjest enam maksuma panna. Ajakirjandus oli ja on ka praegu võimalus muuta ka kõige jäigemaid hoiakuid, seadusi, määrusi ja arusaamu laiemalt. Ka kõige eneseteadlikumad linna- või riigijuhid ei taha olla avalikult naeruvääristatud, mõjuda ebakompetentse, saamatu või omakasupüüdlisena. Vahel olen teinud järgmistele juhtidele mõttes etteheiteid, et nood on liiga delikaatsed, liiga diplomaatilised, liiga kaalutlevad. Elu on näidanud, et liigne tagasihoidlikkus ja soov kõigiga hästi läbi saada, mängida teise poole reeglite järgi, ei pruugi viia sihini. Tõsised probleemid tuleb tuua avalikkuse ette enne, kui on liiga hilja, ja arhitektide liit peaks minu hinnangul võtma kiirelt seisukoha iga olulise

Vaevalt olin suu lahti saanud, kui Palmaru ärritus ja käratas, et teie, Mutso, ärge enam Sakala nime suhu võtke, sest teil on siin mängus oma erahuvid!